יתרו ג

א. בסוף פרשתנו מספר הכתוב, של־אחרי מתן תורה אמר הקב"ה למשה[1] „כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב לא תעשו לכם".

וכתב הרמב"ן[2] בפירוש הדברים „אחרי שראיתם בעיניכם כי מן השמים דברתי עמכם ואני הוא האדון בשמים ובארץ אל תשתתפו[3] עמי אלקי כסף ואלקי זהב כי אין לכם צורך אתי אל עזר אחר", ומפרש[4] תוכן ב' האזהרות שבכתוב „לא תעשון אתי אלקי כסף גו' לא תעשו לכם" ש„הזהיר מן האמונה בהם וחזר והזהיר מן העשי' לבדה כענין ופסל[5] ומצבה לא תקימו לכם"[6].

וכבר הקשו במפרשים[7] על הרמב"ן, שדוחק לומר שבא להזהיר מן האמונה באלקה אחר (שהרי כבר נאמר בעשה"ד „לא יהי' לך גו'"[8]), וכתבו[9] פירוש אחר, שכאן בא „לצוותם שעם האמנה באלקותו לא ישימו בתפילותיהם אמצעיים בינם לבין אלקיהם ולא יעשו צורות להוריד שפע הכוכבים להצליח קנינם יען וביען אינם צריכין אליהם לפי שאלקים קרובים אליהם בכל קראם אותו והוא ישמעם ויענם לא על ידי מלאך ולא על ידי כוכב ואמצעי אחר שיבקש עליהם . . והביא ראי' מהמעמד הנבחר ששמעו מהשם ית' עשרת הדברות מבלי שום אמצעי בינו לבינם ולכן לא יעשו אתו כלומר להיות אמצעיים בינו לבינם אלקי כסף ואלקי זהב והם הטלסמאות שהיו עושים הקדמונים להוריד רוחניות הכוכבים להצלחת הדברים המדומים, ואמר לא תעשון אתי וחזר לומר לא תעשו לכם להגיד שהוא בלתי ראוי מצדו ומצדם, אם מצדו כי הוא מן השמים דבר עמכם בלי אמצעי', ואם מצדם שהם מהשגחתו והנהגתו יתברך אינם מהנהגת המערכות השמימיות".

ודורש ביאור, שגם על עשיית אמצעי, לכאורה, אין צורך להזהירם תיכף לאחרי מ"ת, שהרי ענין זה הוא ג"כ בגדר ע"ז, וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' ע"ז[10], ובמ"ת ראו כל ישראל „כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו — וראו שהוא יחיד"[11], דאין עוד שום מציאות מלבדו ית'. ואיך יעלה על דעתם לעשות אמצעי בינם לבין אלקיהם[12]?

ונראה לפרש, שהציווי ד„לא תעשון אתי" אינו (רק) אזהרה פרטית (על ע"ז או שיתוף או אמצעי וכיו"ב), אלא בא

---

1) כ, יט־כ.

2) כאן פסוק יט. וראה גם רלב"ג כאן.

3) ובכמה דפוסים „תשתפו". ולכאורה כן צ"ל.

4) אחרי הפירוש הפשוט. ע"ש.

5) בהר כו, א.

6) ראה גם אוה"ח כאן בפירוש ב' הפרטים שבכתוב.

7) אברבנאל כאן.

8) פרשתנו כ, ג ואילך.

9) ראה גם ראב"ע כאן בפי' הארוך והקצר. לקח טוב נג'ארה. צרור המור. ספורנו. אלשיך. ש"ך עה"ת. ועוד.

10) פ"א ה"א וריש פ"ב שם.

11) ואתחנן ד, לה ובפרש"י (וראה לקמן הערה 28).

12) וראה ראב"ע שם: ובעבור שהשם ידע ש־ישראל יעשו (העגל) הזהירם בתחלה שלא יעשו אלקי זהב. וראה אלשיך כאן.

לידי ביטוי כללות הענין דמ"ת, כדלקמן.

ב. והביאור בזה:

הפסוק הראשון שנאמר בתורה אחר מ"ת הוא[13] "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר . . וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק", שבמ"ת נעשה בישראל ביטול גמור [ועוד זאת, בעת מ"ת נעשה ביטול בבריאה כולה, כמרז"ל[14] "כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש קדוש הים לא נזדעזע הבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה"א כו' כשדבר הקב"ה על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו", והיינו שמ"ת עשה ביטול לא רק בישראל אלא בכל הבריאה כולה].

ומשמעות הענין, שבמ"ת היו שני ענינים: א) שישראל קיבלו את התורה והמצוות, ב) הביטול שנעשה בישראל (ובכל הבריאה כולה). ושניהם באים משני הענינים שהיו במ"ת: א) הקולות וברקים כו' וכללות גילוי השכינה וכל המרכבה עשה ביטול בישראל (ובכל הבריאה כולה), ב) דבר ה' בעשה"ד, הוא נתינת התורה ומצוותי' לישראל.

כלומר: במתן תורה היתה התגלות אלקית, שפעלה הכרה והרגשה בכל הנבראים (ובפרט בישראל) שאין מציאות בפ"ע כלל ולא נמצאו אלא מאמיתת המצאו[15]. ונוסף לזה הי' ענין אמירת עשרת הדברות ונתינת תורה לישראל. ולפי פשוטו הם שני ענינים ושונים.

וזהו החידוש בהדיבור לאחר מתן תורה — "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי" — ששני ענינים אלה אינם שני דברים שונים[16], אלא תוכנו של מתן תורה הוא ביטול מציאות האדם, שירגיש ויכיר אשר "לא תעשון אתי", שאין שום מציאות "אתי".

ג. ההסברה בזה:

בגדרו של רגש הביטול שבאדם יש בכללות ב' אופנים[17]: א) שהאדם מכניע ומשפיל א"ע, ובזה גופא אפשר שההכנעה שלו היא רק בפרט אחד או כמה, או שמכניע ומבטל א"ע לגמרי, כביטול עבד לגבי אדונו, שמכניע ומבטל א"ע לגמרי כלפי אדונו, לשמוע לקולו לכל אשר יצונו. ב) ע"י גילוי נעלה ביותר נעשה הביטול בדרך ממילא, ובדוגמת ביטול אדם פשוט לגבי חכם גדול, שאין זה באופן שהאיש פשוט מבטל ומכניע את עצמו[18], אלא שמציאותו מתבטלת בדרך ממילא לפני גודל מעלת החכם.

והיתרון באופן הב' לגבי האופן הא' הוא בשנים: (א) באופן הא' הביטול הוא מצד המתבטל, ובמילא מובן, אשר (ב) גם לאחרי שמבטל א"ע, גם כשהוא בטל בכל פרטיו, עדיין נשאר הוא מציאות כעבד הבטל לפני אדונו: משא"כ באופן

---

13) כ, טו. וברמב"ן שם: דעת המפרשים שהי' זה אחר מ"ת כו'. וגם לדעתו שזה הי' לפני מ"ת ואמירת עשה"ד, הרי נאמר בתורה אחרי מ"ת. וראה לקמן הערה 16.

14) שמו"ר ספכ"ט.

15) ל' הרמב"ם ריש הל' יסודי התורה.

16) ויומתק לפי פי' הרמב"ן (הנ"ל הערה 13) ד"וכל העם רואים את הקולות גו' וירא העם וינועו" הי' לפני מ"ת, כי הביטול שפעל דבר ה' הוא ביטול נעלה יותר.

17) ראה דרך מצותיך קכח, א. ובכ"מ.

18) ראה ד"ה ביום השמע"צ תש"י בתחלתו. "התמים" ח"א ע' כה [יד, א] ואילך. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ חלק י' ע' שסט ואילך. וראה גם ד"ה רבי אומר ה'ש"ת פ"ב. ועוד.

הב', (א) להיות שהביטול הוא לא מצדו, שהוא מכניע א"ע, אלא ע"י הגילוי, הרי הוא מתבטל בדרך ממילא, ולכן (ב) לא נשאר כאן שום מציאות, והיינו דאין זה „שהוא[19] לעצמו איזה מציאות רק שהוא בטל", אלא „שאינו במציאות כלל".

וזהו החידוש שנעשה בנתינת התורה לישראל:

תכלית העלי' בהכרת והרגשת ביטול המציאות שהיו נבראים יכולים להגיע אלי' לפני מ"ת, היא דרגת הביטול דמרכבה, שמרכבה בטלה לגמרי להרוכב, ומ"מ יש מציאות של „מרכבה", ולכן אף ש„האבות הן הן המרכבה"[20], „שכל אריהם כולם היו קדושים ומובדלים מעניני עוה"ז ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם"[21], גדר ד„מרכבה" הוא, שהיא בטלה אל הרוכב; יש כאן שני דברים, הרוכב והמרכבה הבטלה אליו[22].

והחידוש דמ"ת הוא, שהביטול אינו רק תוצאה מהכנעת בנ"י להקב"ה, אלא ע"י ומצד התגלות ה', דכיון שאורייתא וקוב"ה כולא חד[23], לכן, כאשר „אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם", אין מקום למציאות בלעדו, גם לא מציאות שבטלה אליו ית'.

ד. ויש לומר שזהו תוכן תורת אדמו"ר הזקן שהביא כ"ק מו"ח אדמו"ר[24], אשר המל"ת הראשונה לאחר קבלת התורה היא לא תעשון אתי כו', והמ"ע הראשונה היא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך, וממשיך, דזה שהל"ת כאן קודמת להעשה הוא לפי שהעדר קודם ליש והרקבון קודם לצמיחה, „ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה".

כלומר: תוכן המל"ת הראשונה הוא הענין ד„העדר" (שקודם ליש) — ענין הביטול. ובזה בא לידי ביטוי כללות תוכן הענין דמ"ת, שתכליתה של תורה היא להביא את האדם למצב של „לא תעשון אתי" — שהרגש הביטול שלו הוא באופן ד„העדר", שאין שום מציאות, אפילו לא בדרך „אתי" — דבר הטפל[25] ובטל להקב"ה, כלומר, לא (רק) הביטול הנרמז בכתוב „אין עוד מלבדו"[26], דמלבדו אין שום מציאות אבל עמו ישנה מציאות, אלא כמו שנאמר „אין עוד"[27], שאין שום מציאות כלל[28] (אפילו לא מציאות של „עוד" וטפל[29]).

ויש לומר, שתוכן פירוש זה מרומז גם בדרשת המכילתא (והובא בפרש"י) עה"פ „לא תעשון אתי" — „לא תעשון . . דמות שמשיי המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים"[30], שבכללות קאי על המרכבה העליונה[31], והיינו, שעבודת בנ"י

---

19) „התמים" ואג"ק שם. וראה גם ד"ה ביום השמע"צ שם.

20) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

21) תניא פכ"ג (כח, ב).

22) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' קמא־קמג.

23) ראה תניא שם. וראה לקמן סעיף ה.

24) בחג השבועות תרצ"ט (ספר השיחות תרצ"ו־חורף ה'ש"ת (קה"ת, תשמ"ט) ע' 337 ואילך).

25) ראה עירובין ד, ב. וש"נ.

26) ואתחנן ד, לה.

27) שם, לט.

28) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 41 ואילך, שלפרש"י — ביטול זה נתגלה במ"ת (אלא ששם הוא על הפסוק אתה הראת. ע"ש. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 202 הערה 86. ואכ"מ).

29) ראה תניא שער היחוד והאמונה פ"ו (פ, סע"ב ואילך).

30) וראה תיב"ע עה"פ.

31) ראה גם ר"ה כד, ב. ע"ז מג, א ואילך. רמב"ם הל' ע"ז פ"ג ה"א.

מעכשיו אינה „כדמות שמשיי", הביטול באופן ד„שמשיי המשמשין לפניי", מרכּבה העליונה, אלא למעלה מזה, ביטול בתכלית, „אין עוד".

ה. והנה מעין חילוק הנ"ל ישנו גם עכשיו (לאחרי מ"ת) בעבודת האדם, והוא ההפרש בין הביטול כאשר האדם מקיים מצות הקב"ה, והביטול בלימוד התורה, כפי שמבאר אדה"ז[32], שאדם המקיים מצות הרי הוא „כעבד המקיים מצות המלך ועושה דבריו", אבל בלימוד התורה ה"ה „בחי' מלך", כמאמר מאן מלכי רבנן[33], כי דברי תורה שמוציא מפיו[34] הרי הם דבר ה' ממש, וכמ"ש[35] „ואשים דברי בפיך, דברי ממש, כי דבר ה' זו הלכה[36], היא היא הנגלית בו והיא המדברת מתוך גרונו".

והיינו דאף שבכדי שלימוד התורה יהי' כדבעי ובפרט באופן כזה – שהוא דבר ה' ממש – ה"ז כאשר האדם מכניע עצמו, מ"מ הרי עבודת האדם בזה אינה אלא הכנה וכלי, דע"י „ונפשי כעפר לכל תהיי" נעשה „פתח לבי בתורתך"[37], אבל הביטול באופן ד„ואשים דברי בפיך" נמשך מצד התורה עצמה.

וזהו מה שענין הנ"ל דשלילה וביטול המציאות נאמר בלשון של ציווי ומצוה – „אתם ראיתם כי מן השמים גו' לא תעשון אתי", להורות, שאין הביטול דבר בפ"ע הבא ומסתעף מהגילוי דמ"ת, אלא הוא קשור עם עשה"ד, התורה שניתנה במ"ת.

ו. ועפ"ז יובן מה שאדה"ז מפרש שעיקר הביטול הוא מ"ש „לא תעשון אתי" ולא „מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו", כפי' כמה מפרשי התורה[38] ד„מזבח אדמה תעשה לי" מורה על ההכנעה, כי לפירושם הביטול הוא ההכנעה והביטול מצד פעולת האדם, וענין זה הוא הקדמה והכנה לתורה, ובלי זה הוא מנגד לה' ולתורתו, כמחז"ל „אין אני והוא יכולים לדור"[39], „לא תמצא בגסי רוח כו'"[40] (וכפי שמפרשים[41] דזהו ההמשך להכתוב שלפנ"ז „אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, כי רם ה' ושפל יראה[42], ואע"פ ששכינתי בשמים מ"מ ממכון שבתי דברתי עמכם וזה מופת שאין חפץ לה' ברמי הקומה לפיכך לא תעשון אתי אלקי כסף וגו' וזה ציווי על המזבח שלא יעשנו מכסף וזהב כי אם מזבח אדמה תעשה לי המורה על גדר הענוה").

אבל לפי פירוש אדה"ז הביטול הוא מצד התורה, שהיא פועלת ביטול בתכלית, גדר „העדר", ולכן מפרשו בלשון „לא תעשון אתי" המדגיש שאין שום מציאות (אפילו בדרך אתי, „את" הטפל).

ז. והנה גם בפירוש „מזבח אדמה תעשה לי" מפרש אדה"ז בעומק יותר, שאינו רק ציווי על הכנעה וענוה כדי להיות ראוי לקבל ציווי וכיו"ב, אלא הוא בעומק יותר, הבא כתוצאה מביטול

32) תו"א וישב כז, ב. וראה גם תניא שם (פכ"ג).
33) כ"ה בתו"א, ע"פ גיטין סב, סע"א.
34) ראה גם לקו"ת פקודי ה, סע"ד ואילך. נשא כב, ריש ע"ב. ועוד.
35) ישעי' נא, טז.
36) שבת קלח, ב.
37) תפלת אלקי נצור – ברכות יז, א.
38) ראה אברבנאל וכלי יקר כאן, ובהנסמן לעיל הערה 9.
39) סוטה ה, א.
40) עירובין נה, רע"א.
41) כלי יקר כאן.
42) תהלים קלח, ו.

האדם באופן ד„לא תעשון אתי", גדר „העדר". וכלשונו „רקבון הוא קודם לצמיחה ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה".

ביאור הענין:

אחרי הביאור ב„לא תעשון אתי", ממשיך אדה"ז (שם): „און די מצות עשה איז: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך, מזבח אדמה תעשה: אַ מזבח פון ביטול זאָלסטו זיך מאַכן. עולותיך דיינע עליות, שלמיך דיינע שלימות, זאָלסטו זובח זיין אויף דעם מזבח להיות עפר ואפר ממש".

ולכאורה ה"ז בסתירה להמבואר לפנ"ז: מלשונו בתחילה דהל"ת היא „לא תעשון אתי" והעשה „וזבחת עליו", וזה שהל"ת כאן הוא לפני העשה הוא לפי ש„העדר הוא קודם ליש ורקבון קודם לצמיחה ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה", מובן, שתוכן הענין ד„מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו גו'" הוא הצמיחה, היינו המציאות והעלי' של האדם, לא הביטול („העדר"), ואח"כ ממשיך בביאור הכתוב שכל תוכנו הוא ההעדר והביטול של האדם, „לעשות עצמו מזבח של ביטול לזבוח עליות שלך כו'"?

אלא שהן הן הדברים: כאשר הביטול הוא מצד האדם, הכנעה וענוה שהאדם פעל בעצמו, או אפילו ביטול באופן ד„עבד המקיים מצות המלך ועושה דבריו", הרי גם כשבא לדרגת „מזבח אדמה", ענין של ביטול בתכלית, ישנו ענין של מעלה ושלימות, וכפשוטו דכאשר העבד מקיים מצות המלך, הרי נרגש שזוהי מעלה ושלימות שנפעלו על ידו (וע"ד עבד[43] מלך מלך).

וזהו שמבואר שם, דהענין ד„מזבח אדמה" הוא בהמשך להל"ת ד„לא תעשון אתי", היינו הביטול הנעשה מצד התורה, שבזה אין מציאות כלל זולתי התורה שלומד (אפילו לא מציאות הבטילה). ובכתוב „מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך" מבואר איך שביטול זה (דלא תעשון אתי) חודר גם לתוך מציאות האדם, דגם כמו שהוא במציאותו מצ"ע שלא בשעת לימוד התורה, יהי' ביטולו באופן הנ"ל, שאין שום מציאות כלל.

וע"ז ממשיך „מזבח של ביטול תעשה את עצמך, עולותיך העליות שלך, של־מיך השלימות שלך, תזבח על המזבח להיות עפר ואפר ממש".

דפירושו, שהביטול שלו אינו באופן שהוא מציאות בפ"ע המכניע ומבטל א"ע לה', שאז הביטול הוא עבודה ומעלה שלו, אלא הביטול הוא באופן של זביחה, שאין כאן שום מציאות ו„מעלה" של ביטול, וזהו דוקא כאשר העליות וה־שלימות, היינו עליות ושלימות אמיתיים שנק' כן ע"פ תורת אמת (שתכלית העלי' והשלימות ביחס לה' ולתורתו היא ביטול עצמו), זובח אותן על המזבח, היינו שלא נרגש אצלו שפעל ועשה איזה דבר נעלה ונתעלה לה' ונעשה שלם בעבודתו, אלא כולו הוא מזבח של ביטול, בלי הרגש של עילוי ושלימות.

ח. והנה בתורת אדה"ז שם ממשיך „אַ מזבח פון ביטול איז נאָך קיין זאַך ניט, נאָר מען דאַרף אויף אים זובח זיין די עליות ושלימות".

ולכאורה ה"ז רק כפל לשון. אבל יש לומר שבזה מוסיף דרגא נעלית יותר.

---

43) שבועות מז, ב (כמלך). ספרי (ורש"י) דברים א, ז. ב"ר פט"ז, ג (ורש"י לך טו, יח). תנחומא צו יג (ורש"י בהעלותך יב, ח).

דהנה בלשון זו מוסיף שני דברים שלא נאמרו לפנ"ז: א) דמזבח של ביטול „איז נאָך קיין זאַך ניט", היינו, שעיקר הענין אינו מה שעושה את עצמו „מזבח של ביטול" (שזה לחוד „איז נאָך קיין זאַך ניט"), אלא מה שזובח עליו „את עולותיך ואת שלמיך"[44]. ב) בזה גופא מדייק כאן „עליות ושלימות" סתם (ולא כדלעיל „עולותיך, דיינע עליות, שלמיך דיינע שלימות"). ויש לומר החידוש בזה, דלא זו בלבד שנרגש אצלו שבכל עבודתו לא נעשה עלי' בו, ולא נעשה שלימות אצלו, אלא שאין כאן עלי' ושלימות כלל, לפי שחדור בביטול ד„העדר", „אין עוד".

ובסגנון פשוט יותר: העבודה בכל עניני תומ"צ צ"ל בלי הרגשת המציאות שלו, היינו, שאין זה באופן שהוא הלומד תורה ומקיים מצוות, כי אם ע"ד „מנפשי' כרע"[45], שקיום התומ"צ נעשה (כמו) מאליו, בלי המציאות שלו[46]. כלומר: כל עבודתו בתומ"צ היא רק שיתמלא רצון העליון, ולא איכפת לי' שדוקא הוא יהי' המקיים רצונו של הקב"ה[47], כי לא מורגשת מציאותו (גם לא כאדם המקיים רצונו ית'), והדבר הקיים אצלו הוא רק — רצונו של הקב"ה.

(משיחת מוצש"ק, י' שבט תשכ"א)

---

44) וראה ס' השיחות שם, דכאשר חזר כ"ק מו"ח אדמו"ר על תורה זו, שאל אותו א' מן המסובים: „אחרי כי המזבח הוא מעפר וביטול, מה ענין זביחת העליות והשלימות"? וענהו כ"ק מו"ח אדמו"ר: „יש אופן אשר בכלל הוא בבחי' ביטול, אמנם כשמחדש חידוש טוב בתורה דערהערט ער דאָס, והיינו כי המדובר הוא אודות עליות ושלימות אמיתיות וזה צריכים לזכות. וענין גאוה און גם הרוח האָט זיך ניט געריעדט".

45) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד, הובא בתוס' שבת קיח, סע"ב. ועוד.

46) ראה בארוכה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 705 ואילך.

47) ראה ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי פקודי (נט, ג), ולהצ"צ שם (ע' שי).